

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

TEK ADAM
Mustafa Kemal

İkinci Cilt
1919-1922

Remzi Kitabevi

TEK ADAM, CİLT II / Şevket Süreyya Aydemir

© Remzi Kitabevi, 1987

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1955-2

BİRİNCİ BASIM: 1964

KIRKINCI BASIM: Temmuz 2020

Kitabın bu basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez, E3-14, 34337, Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çiğçi Mücellit, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul

Tel (212) 629 4783

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11

BİRİNCİ KISIM

<i>I. Yol ve Yolcusu.....</i>	17
Yolculuk Başlıyor.....	19
Amazonlar Ülkesi.....	20
Binalar da Yaşarlar.....	22
Anadolu Kara'sında.....	24
Aşâğılık Kompleksi.....	32
Eşraf Bahsi ve Sınıfların Hikâyesi.....	38
Amasya Kararları.....	40
Dumanlı, Muammalı Bir Yolculuk.....	46
Bir Adsız, Adını Arıyordu!.....	53
<i>II. Zafer Sarhoşluğu! .....</i>	57
Miracle Grec (Yunan Mucizesi).....	59
Yunanistan	61
İzmir İşgalini Hazırlayan Şartlar	64
Redd-i İlhak Cemiyeti.....	70
Bir Açıklama!.....	72
İzmir İşgal Ediliyor ve İlk Şehit!... ..	74
Padişah Ne Diyor?... ..	76
İlk Çatışmalar	78
İstanbul Hükümeti.....	79
Türk İstanbul.....	82
<i>III. Sivas ve Ötesi .....</i>	85
Erzurum'a Varan Yol ve Bir Şahlanış!... ..	87
Erzurum Günleri.....	91

Belirsizlik Günleri.....	93
Karar Gecesi!... ..	95
Erzurum Kongresi ve Başkanı	106
Şu Erzurum Günleri!... ..	113
Yeni Bir Hükümet Kurmak Kararı	
Evvelâ Nerede Ortaya Atıldı?.....	114
Sivas'a Doğru ve Sivas Kongresi	119
Ankara Yolculuğundan Önce... ..	127
Tehlikeli İşaretler!.....	130
IV. Kuva-yı Milliye.....	139
Bir Teşkilât Fikri ve Bir Halk Hareketi!.....	141
Halk Hareketlerinde Psikolojik Faktör.....	141
Ege Cephesinde İlk Halk Hareketleri	142
Kuva-yı Milliye Cephesi.....	152
Kuva-yı Milliye Kongreleri	157
Diğer Kuva-yı Milliye Cephesi:	
Güney Cephesi	165
Güney Ateşler İçinde.....	166
Pozantı'daki Toplantı,	
Yahut Pozantı Kongresi	175
Trakya'da Olaylar	177
V. Mustafa Kemal Ankara'da.....	179
Ankara.....	181
Mustafa Kemal Karşılıyor	185
O Zamanki Ankara.....	188
Bir Hareket Programı.....	191
Temsil Heyetinin Varlığına	
Karşı Çıkanlar.....	193
İstanbul'un İşgali.....	199
Misâk-ı Milli	200
VI. Bütün Gözler Artık Ankara'ya Dönüyordu!	207
Mustafa Kemal'in En Bunalımlı Günleri	209
Bir Önsezi	212
Büyük Millet Meclisi'ne Doğru	214
Bir Meşruluk Yolcusu.....	216

Çembere Alınan Adam	219
İnsanlar ve Fikirler	226
Kumandanlar Buhranı	230
Fevzi Paşa (Çakmak)	
Millî Mücadele'ye Katılıyor!	237
Nihayet Meclis	241

İKİNCİ KISIM

VII. Türkiye Büyük Millet Meclisi	247
Bir Devlet Doğuyor	249
Hükümet Kuruluyor	253
Bir Devlet Adamı Beliriyor!	256
İhtilâl-İnkılâp	259
İhtilâl ve İhtilâlcî	262
Tarihî Mantık ve Tarihî Tesadüf	264
VIII. Yeni Bir Devlet: Türkiye Büyük Millet Meclisi	
Devleti	267
Ateş Çemberi İçinde	269
Fetvalar Harbi Başlıyor!	271
Mustafa Kemal ve Arkadaşları	
İdama Mahkûm Ediliyorlar!	276
IX. Anadolu İsyancıları Yayılıyor	279
Anadolu İsyancıları	281
Anzavur'un Türeyişi	285
Çerkez Etem Kimdir?	291
Marmara İsyancıları	295
Sakarya İsyancıları	297
Hilâfet Ordusu Doğmadan Ölüyor!	301
Talihinin Doruğunda	303
Sonun Başlangıcı	309
Diğer İsyancılar	314
Niçin İsyancı Ederler?	314
X. Büyük Millet Meclisinde İç Çatışmalar	319
Birinci Millet Meclisinin Sosyal Yapısı	321

Birinci Büyük Millet Meclisinde Komünist	
Partiler.....	324
Kaos'a (Boşluğa, Hiçliğe) Doğru.....	338
Kompleksler Gene Çatışıyor.....	341
Lenin, Mustafa Kemal'i Anlatıyor.....	345
Meclisin ve Ankara'nın Havası.....	348
Gruplar.....	350
XI. Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Dış İlişkiler.....	355
Mustafa Kemal ve Bir Sağduyu.....	357
Yeni Bir Siyasete Yöneliş.....	358
Türk-Sovyet Münasebetlerinin	
Gelişmesi ve Karışık Safhalar.....	364
Halil Paşa.....	369
Sahnedeki Şahıslar ve Meseleler.....	371
Moskova Antlaşması.....	373
Bir Belge.....	382
Kesin Bir Müdahale.....	383
Sevr Muahedesi (Antlaşması).....	387
XII. Ordunun Kuruluşu.....	395
Ordu Millet.....	397
Mondros Mütarekesi Sonrasında Osmanlı Ordusu.....	400
İzmir İşgali Sırasında Ordu Durumu.....	402
Büyük Millet Meclisinin Karşılaştığı Askerî Şartlar.....	404
Muntazam Orduya Doğru.....	407
Büyük Millet Meclisi Ordusu.....	408
Bir Destan Gibi: İmalât-ı Harbiye.....	410
XIII. Muharebelerin Hikâyesi.....	415
Barışsever Bir Savaşçı!.....	417
Yunanlılar Taarruza Geçiyor.....	418
Milli Direnişe Gölge Düşüyor.....	420
Çerkez Etem'in Sonu.....	422
İnönü Muharebeleri.....	430
Halk Hâkimiyeti Kanunlaşıyor.....	434
Galipler Karşısında Söz Hakkı.....	436
İkinci İnönü Muharebesi.....	437

Kütahya-Eskişehir	
Muharebeleri	441
Mustafa Kemal Başkumandan	445
Sakarya Muharebesi	449
Gazi Mustafa Kemal	452
Pontusçuluğun Sonu	456
Büyük Millet Meclisi Kaynaşıyor.....	457
XIV. Zafer ve Ötesi.....	461
Hazırlıkların Hikâyesi	463
Zaman Kimin İçin Çalışıyor?.....	467
Düğümler Çözülüyor	472
Taarruzdan Önce Başkumandan	
“Çalikuşu” Romanını Okuyor!.....	474
Şimdi Olayları Karşıdan Takip Edelim	475
Kocatepe’de.....	476
Dumlupınar: Başkumandanlık Meydan Muharebesi.....	480
Muharebe Meydanı.....	485
Batı Anadolu Ateşler İçinde.....	491
Esir Generaller Bir Üstün İnsanla.....	
Karşılaşıyorlar	493
Akdeniz’e Doğru!	498
XV. Uzun Yolculuğun Kısa Hikâyesi.....	503
İzmir’e Doğru	505
İzmir Görünüyor.....	507
Nihayet İzmir!	509
Bir Mitologya Tanrısı Gibi!	512
Yüz Geri Eden Armada	518
Dizin	521

YEDİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümünde, Ankara'da Millî Kütüphane salonlarında *Atatürk Yayınları* sergisi düzenlendi. Sayın müdür açış nutkunda, sergide Atatürk için yazılmış, büyük küçük 2500 eserin sergilendiğini açıkladı. O günlerde ancak bu kadar derlenebilmiş. Fakat bütün eserler 3000 kadarmış ve tamamlanmış. Bugün bu yekûn, elbette ki çok kabarıktır. Hatta 6000 olarak bildirenler de vardır.

Ölümünün daha otuz altıncı yılında, kendisi hakkında, çeşitli dillerde bu kadar eser yayınlanan ve bu eserler durmadan artan insan, üzerinde düşünülen insan demektir. Kendisinden ürkülmeden, korkulmadan ve hayatının hikâyesi, hem kendi halkı, hem başka halklar üstünde estirilmiş kanlı bayraklardan ve kan sellerinden ibaret olmayan, yalnız saygı ve insanî ilgilerle izlenen insan ise, insanlığın nadir yetişmiş evlâtlarından biri sayılmalıdır. Atatürk, insanlığın böyle bir çocuğuydu. Biz de, bütün ona yönelenlerden biri olarak *Tek Adam*'da, onu düşünmek, onu anlamak ve onu anlatmak çabası içindeyiz. Şimdi, büyük sayılarda VII. baskısını veren dizimizin amacı budur.

*
* *

Tek Adam'ın ikinci cildinin konusu, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlar. Sivas'a, Erzurum'a varduktan sonra Ankara'da duraklar, hem kuruluş, hem kurtuluş mücadelelerini orada hazırlar. Savaşı, 9 Eylül 1922'de İzmir'de sona erer. *Tek Adam*'ın ikinci cildi bu yolculuğun hikâyesidir. Türk milletinin İstiklâl Savaşı, Mustafa Kemal'in ve onun bu yolculuğunun mihveri etrafında döner. Erzurum, Sivas kongreleri, Ankara'da Büyük Millet Meclisi hükümetinin kuruluşu ve sonra, gene bu yolculuk hikâyesi içinde dizilen bir sıra olaylar ve savaşlar... Nihayet 30 Ağustos 1922'de Başkumandanlık Meydan Savaşı ile bütün düğümlerin çözülüşü, hep bu cildin konuları içinde yer alırlar. Kısacası, Mustafa Kemal bütün benliği ile belirip, bu cildin yapısını teşkil eden koşullar, olaylar ve atmosfer içinde şekillenir.

19 Mayıs 1919 ile 9 Eylül 1922 devresinin hikâyesini, bizden daha ziyade, duygu ve heyecan örgüsüyle işlerler. Onun *Büyük Nutuk*'unu ayırırsak, bu devreye el atılsın, ya olayları bütün cepheleriyle ele alarak tam bir eser vermemişlerdir. Parça parça safhalar, anılar üstünde kalmışlardır. Yahut da yalnız heyecan selleri içinde gerçekleri, çetinlikleri, çatışmaları ve hatta bazen çözülmez gibi görünen düğümleri ihmal etmişlerdir. Veya hiç değilse bunları arka plana itmişlerdir.

Halbuki bu devre, Mustafa Kemal olayının tamamından bir parçadır. Onu hareketin tamamı içinde bütün gerçekleriyle almalıdır ki, yalnız Mustafa Kemal'in değil, onunla beraber bizim de milletçe kaderimizi tayin eden bir tarihî oluşun hikâyesi, olduğu gibi canlansın. Bizim *Tek Adam*'da güttüğümüz çaba budur. Biz *Tek Adam*'ı üç ciltlik bir dizi içinde öyle vermek istedik ki, onu, doğumundan ölümüne kadar ve hele Millî Mücadele'de kendisinin eksen teşkil ettiği oluşları da olduğu gibi alarak, Millî Kütüphane'mize intikal ettirmiş olalım...

Ama eserimiz, elbette ki bugünün eseridir. Yarın onun için, hem daha tam, hem daha üstün nice eserler yazılacaktır. O hatta, zaman içinde, gittikçe, yalnız bizim olmaktan çıkıp, her geçen gün biraz daha ululararak cihana, insanlığa mal olacaktır. Çünkü çağdaş kahramanlar içinde hiçbiri, başlarının etrafında, Mustafa Kemal kadar insanî bir hâle taşımaz. Çünkü o kahramanlar, ya şahıs üstünlüğü ya saltanat üstünlüğü ya sınıf ya ırk üstünlüğü ya da din üstünlüğü mücadeleleri içinde, kandan bulutlar arasında yaşarlar. Atatürk'e gelince? Onun, mesela şu sözlerini okuyalım:⁽¹⁾

"İnsanlığın hepsini bir vücut ve her milleti bu vücudun bir uzvu, âzâsı saymak icap eder. Bir vücudun bir parmağının ucundaki acıdan, diğer bütün uzuvlar müteessir olur. Ancak böyle bir düşünüş insanları, milletleri hodbinlikten kurtarır.

Eğer milletler arasında bir hastalık varsa, hadise ne kadar uzakta olursa olsun, kendi aramızda olmuş gibi bu esastan şaşmamak lâzımdır.

(1) Atatürk'ün, 17 Mart 1937'de Ankara'da, Ankara Palas'ta Romanya Dışişleri Bakanı Antonesku şerefine verilen ziyafetteki nutkundan.

Eğer devamlı sulh isteniyorsa, insan kitlelerinin vaziyetlerini iyileştirecek, milletlerarası tedbirler lâzımdır.

İnsanların hepsinin, heyeti umumiyesinin refahı, açlığın ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları, kinden ve hasetten uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir.”

Atatürk'ün hayatta olduğu devirde, bütün dünyada bu sözleri böylesine konuşan, konuşabilen, konuşabilecek olan başka bir Dünya Lideri var mıdır? Elbette ki hayır! Onu tarih dünyaya, yalnız bir millet, bir ülkenin kurtarıcısı olarak değil, yalnız esir ve mazlum milletlere istiklâl için savaşın, uygarlık için savaşın öncü ve müjdecisi olarak da değil, bütün dünya halklarına sulhun, ıstırapları baskı ile değil, müşterek ıstırap duygusu ile dindirmenin ve dünya vatandaşlığının öncüsü, müjdecisi ve habercisi olarak gönderdi.

Yalnız Atatürk'tür ki ne insanlarla insanlar, ne milletlerle milletler arasında bir kin, bir düşmanlık kaygısı gütmeden eserini vermiştir. Düşmanını, daha yendiği anda affetmiştir. Esir ettiği generallere, daha savaş meydanında mertçe el uzatan tek adam odur. Bu generalleri kendi yurduna salan önderleri, devlet, hükümet reislerini, ülkesine dost olarak çağırın, onları kendi toprağında dost olarak karşılayan, ağırlayan ve onların hepsini istisnasız fetheden odur. Kısacası “Yurtta barış, cihanda barış” yalnız onun sloganıdır.

Mustafa Kemal'in şahsında biz, yalnız kudretli bir asker, kudretli bir devlet kurucusu ve çağdaş bir inkılâpçı değil, çağımız ölçüsünde bir üstün insan görüyoruz. Onu gittikçe daha iyi anlayarak, ona bağlanıyoruz. Onunla, gittikçe daha severek övünüyoruz. Hem seziyoruz ki, yarın onu yalnız biz Türkler değil, bütün insanlık âlemi de, daha iyi anlayacak ve daha çok yüceltecektir.

Tek Adam'da onun bütün hayatı, bütün çileleri, mihnetleri, çatışmaları ve bulduğu çözüm yolları ile ulaştığı başarılar incelenirken, bize hâkim olan ruh ve anlayış budur.

Tek Adam'ın ikinci cildini size, bu ölçüler içinde tekrar sunuyorum.

Ankara – Bahçelievler
Şevket Süreyya AYDEMİR

BİRİNCİ KISIM

